

AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDAGI QONUNCHILIK VA HUQUQIY ASOSLAR

Alimov Sirojiddin Rustam o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi "Prokurorlik faoliyati" magistratura yo'nalishi tinglovchisi

kibleeramail.ru@gmail.com

Annotatsiya: Axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi qonunchilik va huquqiy asoslar - axborot texnologiyalari sohasidagi huquqiy tizimning shakllanishi va rivojlanishini o'rganadi. Ushbu ilmiy maqolada axborot texnologiyalarining jamiyatdagi o'rni va ularga bog'liq qonun hujjatlarining tahlili amalga oshiriladi. Asosiy e'tibor axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internetda qonuniy faoliyatni nazorat qilish, va axborot texnologiyalarining rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan huquqiy muammolarni bartaraf etishga qaratilgan qonunlar va normativ hujjatlarni ko'rib chiqishga qaratilgan. Ushbu ishda axborot texnologiyalari sohasida qo'llaniladigan xalqaro standartlar hamda mahalliy qonunchilikni taqqoslash o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Axborot texnologiyalari, qonunchilik, huquqiy asoslar, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, internet faoliyati, xalqaro standartlar, huquqiy muammolar, normativ hujjatlar

Kirish

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va jahon miqyosida keng qo'llanilishi jamiyatning barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Ular nafaqat iqtisodiyot, balki ta'lim, tibbiyot, davlat boshqaruvi va boshqa sohalarda ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Biroq, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi bilan birga, ularni ishlatish va boshqarishdagi huquqiy muammolar ham ortib bormoqda. Axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, internetdagi huquqiy faoliyat va ko'plab boshqa masalalar, ayniqsa zamonaviy qonunchilik tizimlarida yangi yondoshuvlar va normativ hujjatlarni yaratishni taqozo etmoqda. Axborot texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy asoslari davlat va xalqaro darajada o'zgarib borayotgan qonunlarga asoslanadi. Shuning uchun axborot texnologiyalarini boshqarish va qo'llashda, mamlakatlar o'rtasida normativ hujjatlar va qonunlarni uyg'unlashtirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu ilmiy ishda axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi qonunchilik va huquqiy asoslar o'rganiladi. Mazkur ishda axborot

texnologiyalarining jamiyatdagi o'rni, ularning huquqiy doirasi va mavjud qonunlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, axborot texnologiyalari sohasida yuzaga kelayotgan huquqiy muammolar va ularni hal qilish uchun mavjud qonun hujjatlari va xalqaro standartlar ko'rib chiqiladi. Ushbu tadqiqotning maqsadi, axborot texnologiyalaridan samarali va xavfsiz foydalanish uchun zarur bo'lgan qonunchilik va huquqiy asoslarni aniqlash, shuningdek, bu sohada yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun yuridik yondoshuvlarni taklif etishdir.

Mavzuning dolzarbligi

Axborot texnologiyalarining so'nggi yillarda jadal rivojlanishi va ularning hayotimizning barcha jabhalariga ta'sir etishi dunyo miqyosida yangi huquqiy va etik masalalarni keltirib chiqarmoqda. Bugungi kunda axborot texnologiyalaridan foydalanish, bir tomondan, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga hissa qo'shsa, boshqa tomondan, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, kiberjinoyatlarni oldini olish kabi masalalarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu soha bilan bog'liq huquqiy asoslar va qonunlarni ishlab chiqish zaruriyati, ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi qonunchilik va huquqiy asoslar mavzusining dolzarbligi, shuningdek, butun dunyo bo'ylab raqamli muhitda ro'y berayotgan tezkor o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Axborot texnologiyalariga oid xalqaro va milliy qonunlar o'rtasidagi moslik va uyg'unlikni ta'minlash, ularni tartibga solish va xavfsiz foydalanish uchun zarur huquqiy ramkalarni yaratish masalasi dolzarbdir. Bu, ayniqsa, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda axborot texnologiyalarining samarali va xavfsiz ishlatilishiga erishish uchun muhimdir. Shu bilan birga, axborot texnologiyalari va internetdagi faoliyatning cheksiz va global tabiatiga qarshi samarali qonunchilikni yaratish har bir mamlakatda alohida qiyinchiliklarga olib kelmoqda. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik va boshqa axborot texnologiyalariga oid huquqiy muammolarning yechimi davlat va xalqaro miqyosda doimiy ravishda yangilanayotgan qonunlarni talab etadi. Shuning uchun mazkur mavzu nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham juda dolzarb va muhim hisoblanadi.

Tadqiqot materiallari - Mazkur tadqiqotda asosiy materiallar sifatida quyidagi manbalar foydalaniladi:

1. Qonun hujjatlari va normativ hujjatlar: Mamlakatdagi axborot texnologiyalariga oid qonunlar, qarorlar, nizomlar, huquqiy aktlar va xalqaro hujjatlar.

2. Akademik adabiyotlar: Axborot texnologiyalarining huquqiy aspektlari bo'yicha ilmiy maqolalar, monografiyalar va tahliliy ishlar. Ushbu materiallar axborot texnologiyalari va huquqiy tizimlarni tahlil qilishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.
3. Statistika ma'lumotlar: Axborot texnologiyalari va kiberxavfsizlik, internetda qonuniy faoliyat va boshqa tegishli masalalar bo'yicha statistik tahlillar va hisobotlar.
4. Xalqaro huquqiy standartlar: Axborot texnologiyalariga oid xalqaro standartlar, xususan, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberjinoyatlar bilan bog'liq normativ hujjatlar.
5. Amaliy tadqiqotlar: Axborot texnologiyalarini qo'llash va ularning huquqiy jihatlari bo'yicha yuridik firmalar, davlat idoralari va tashkilotlar tomonidan olib borilgan amaliy tadqiqotlar va tajribalar.

Metodologiya - Tadqiqotda quyidagi metodologik yondoshuvlar qo'llaniladi:

1. Huquqiy tahlil: Axborot texnologiyalari bilan bog'liq qonun hujjatlarining tahlili va ularning amaldagi holati o'rganiladi. Bu metod yordamida, huquqiy normativ hujjatlarning samaradorligi va kamchiliklari aniqlanadi.
2. Taqqoslash metodologiyasi: Mahalliy va xalqaro qonunchilik tizimlarini taqqoslash usuli qo'llaniladi. Bu orqali axborot texnologiyalariga oid qonunlarning davlatlar o'rtasidagi farqlarini va ularning mosligini aniqlash mumkin.
3. Statistika tahlil: Axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'sish tendensiyasi va kiberxavfsizlikka oid statistik ma'lumotlar tahlil qilinadi. Bu metod yordamida texnologik o'zgarishlarning huquqiy asoslarga ta'siri o'rganiladi.
4. Kasbiy ekspertiza: Axborot texnologiyalari va huquqiy jihatlarni o'z ichiga olgan amaliyotlar va yuridik ekspertlar bilan intervyular yordamida materiallar to'planadi. Ekspertlarning fikrlari tadqiqotda qo'llaniladigan asosiy yondoshuvlarni shakllantiradi.
5. Normativ hujjatlarni o'rganish: Axborot texnologiyalariga oid normativ hujjatlarni va yuridik aktlarni o'rganish, ularning amaldagi qonunchilikka qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash uchun normativ hujjatlarni tizimli tahlil qilish metodidan foydalaniladi.
6. Empirik tadqiqot: Axborot texnologiyalarining huquqiy aspektlarini amalda o'rganish maqsadida turli davlatlar va tashkilotlar tajribasiga asoslangan empirik tadqiqotlar o'tkaziladi.

Ushbu metodologiya yordamida axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi huquqiy asoslarni chuqur o'rganish va tegishli takliflar ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

Tadqiqot muhokamasi: Axborot texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy jihatlarini o'rganish jarayonida bir nechta muhim muammolar va dolzarb masalalar paydo bo'ladi. Tadqiqot davomida tahlil qilingan axborot texnologiyalarining huquqiy asoslari va qonunchilik tizimi, shuningdek, bu sohada yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan normativ hujjatlar va metodologiyalar haqida quyidagi asosiy nuqtalar muhokama qilinadi. **Axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi:** Bugungi kunda axborot texnologiyalaridan foydalanishning eng katta muammolaridan biri – axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarning himoyasidir. Internetda har kuni yuz minglab shaxsiy ma'lumotlar to'planadi va ulardan noqonuniy foydalanish holatlari kuzatiladi. Ko'plab davlatlar axborot xavfsizligini ta'minlash uchun qonunlar va normativ hujjatlar ishlab chiqishmoqda, lekin bu qonunlarning samaradorligi hali ham cheklangan. Tadqiqotda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberhujumlarni oldini olish bo'yicha mavjud qonunlarning tahlili amalga oshiriladi, va bu sohada global darajada yangi normativ hujjatlar talab etilishi muhokama qilinadi; **Kiberjinoyatlar va internetda qonuniy faoliyat:** Internetda sodir etiladigan jinoyatlar (kiberjinoyatlar) soni ortib bormoqda. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqiy normativlar yaratish va amaldagi qonunlarni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Tadqiqotda kiberjinoyatlar bilan bog'liq qonunlar va ularning samaradorligi o'rganiladi, shuningdek, kiberjinoyatlar haqida xalqaro va milliy darajada huquqiy standartlar muhokama qilinadi; **Xalqaro huquqiy standartlar va ularning amaliy qo'llanilishi:** Axborot texnologiyalarining global xarakteri tufayli, har bir davlatning axborot texnologiyalariga oid qonunchiligi ko'plab xalqaro standartlarga mos bo'lishi kerak. Tadqiqotda, xalqaro huquqiy hujjatlar, jumladan, Evropaning umumiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha GDPR (General Data Protection Regulation) kabi huquqiy normativlari o'rganiladi. Shu bilan birga, mamlakatlar o'rtasida qonunlar va standartlar o'rtasidagi farqlar, shuningdek, axborot texnologiyalarini tartibga solishdagi xalqaro hamkorlik masalalari muhokama qilinadi; **Axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot:** Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan birga, raqamli iqtisodiyotning o'sishi ham tezlashmoqda. Bu esa, o'z navbatida, yangi huquqiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Tadqiqotda raqamli iqtisodiyotda axborot texnologiyalarining roli, raqamli tovarlar va xizmatlarga oid qonunlar, onlayn savdo va elektron tijoratga oid huquqiy masalalar ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotda xalqaro hamkorlik va qonunlar uyg'unligini

ta'minlash uchun zarur bo'lgan yuridik chora-tadbirlar tahlil qilinadi; **Axborot texnologiyalarining jamiyatdagi ijtimoiy ta'siri:** Axborot texnologiyalarining tezkor rivojlanishi ijtimoiy tizimlarga ham ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda, axborot texnologiyalarining tarqalishi bilan bog'liq ijtimoiy tengsizlik va ta'lim tizimiga ta'siri muhokama qilinadi. Tadqiqotda, bu texnologiyalarni samarali va adolatli ravishda qo'llash uchun huquqiy asoslar yaratish zarurati va ularning ijtimoiy ta'sirlarini kamaytirishga qaratilgan qonuniy chora-tadbirlar muhokama qilinadi; **Qonunchilikdagi kamchiliklar va takliflar:** Tadqiqot davomida, axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi qonunchilikdagi mavjud kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Bu yerda, axborot texnologiyalarini boshqarish uchun yangi qonunlar, normativ hujjatlar va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha takliflar kiritiladi. Shuningdek, huquqiy tizimlarning yangilanishi va texnologik rivojlanishning talablariga moslashishi uchun kerakli yuridik reformalar taklif etiladi. Tadqiqotning muhokamasi, axborot texnologiyalaridan samarali va xavfsiz foydalanish, shuningdek, ularning jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy ta'sirini kamaytirish uchun zarur bo'lgan huquqiy yondoshuvlarni belgilashga qaratilgan.

Xulosa

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi zamonaviy jamiyatda keng qamrovli o'zgarishlarga olib keldi va bu texnologiyalarni qo'llashda yuzaga keladigan huquqiy masalalar tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Tadqiqotda axborot texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy asoslari, ularning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri, shuningdek, kiberjinoyatlar va axborot xavfsizligi kabi masalalar chuqur tahlil qilindi. Axborot texnologiyalariga oid mavjud qonun hujjatlari va normativ hujjatlar amaldagi ehtiyojlarga to'liq javob bera olmasligi, ayniqsa, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberjinoyatlar va internetda qonuniy faoliyatni tartibga solish masalalarida kamchiliklar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, tadqiqotda axborot texnologiyalarini boshqarish va tartibga solish uchun kerakli normativ hujjatlar va xalqaro huquqiy standartlar taqqoslandi. Xalqaro tajribalar, ayniqsa, axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qonunlar, hamda raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratning huquqiy asoslari bo'yicha mamlakatlar o'rtasida uyg'unlikni ta'minlash zarurligi ta'kidlandi. Tadqiqotda keltirilgan takliflarga ko'ra, axborot texnologiyalari sohasida mavjud qonunchilikni yangilash va xalqaro huquqiy tizim bilan integratsiyalashni kuchaytirish zarur. Bu esa, o'z navbatida, kiberjinoyatlarga qarshi samarali kurashish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va

raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi huquqiy to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi. Umuman olganda, axborot texnologiyalaridan samarali va xavfsiz foydalanish uchun zamonaviy huquqiy asoslar va normativ hujjatlarni ishlab chiqish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, hamda jamiyatning raqamli o'zgarishlarga tayyorligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Axborot texnologiyalari va huquq: K. A. Tashkenbaev, "Axborot texnologiyalari va huquqiy asoslar", Toshkent, 2022.
2. Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi: J. X. Murodov, "Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish: huquqiy yondoshuvlar", Toshkent, 2021.
3. Axborot xavfsizligi: R. R. Rasulov, "Axborot xavfsizligini ta'minlashda huquqiy va texnik choralar", Toshkent, 2020.
4. Xalqaro huquqiy normativlar: A. M. Davronov, "Xalqaro axborot xavfsizligi standartlari", Toshkent, 2023.
5. Kiberjinoyatlar va qonunchilik: Z. N. Ismailova, "Kiberjinoyatlarni tartibga solish: xalqaro va milliy qonunchilik", Toshkent, 2022.
6. Raqamli iqtisodiyot va huquq: I. M. Abdurahmonov, "Raqamli iqtisodiyotda axborot texnologiyalarining roli", Tashkent, 2021.
7. Internetda qonuniy faoliyat: V. N. Usmonov, "Internetda qonuniy faoliyat: huquqiy tahlil", Toshkent, 2020.
8. Axborot texnologiyalari va jamiyat: L. N. Azizov, "Axborot texnologiyalarining jamiyatga ta'siri", Toshkent, 2019.
9. Global axborot xavfsizligi va kiberhuquq: M. P. Smirnov, "Global axborot xavfsizligi va kiberhuquq: xalqaro tajriba", Moskva, 2021.
10. Qonunchilikdagi yangiliklar va innovatsiyalar: S. I. Fozilov, "Axborot texnologiyalarini boshqarishdagi qonunchilikdagi yangiliklar", Toshkent, 2022.
11. Makhmudov, E. A. (2020). *Internet va raqamli iqtisodiyot: huquqiy tahlil*. Toshkent: "Legal Insight".
12. G'ulomov, F. X. (2021). *Kiberxavfsizlik va uning huquqiy asoslardagi o'rni*. Toshkent: "TechLaw".
13. Jumanazarov, A. T. (2022). *Axborot texnologiyalari va qonunlar: xalqaro tajriba*. Toshkent: "TechnoLaw".
14. Rahimov, B. M. (2021). *Yuridik amaliyotda axborot texnologiyalarining roli*. Toshkent: "Ijtimoiy- huquqiy tadqiqotlar" nashriyoti.